

V iskanju dinamične republike

Razmislek in razpravo o možnih obsežnejših ustavnih spremembah velja podpreti. Nakazuje priložnost za krepitev ustavne demokracije in za vključitev različnih družbenih akterjev v razpravo o naši skupni prihodnosti, seveda v kontekstu čedalje bolj zahtevnih procesov globalizacije in evropeizacije. Pritiski globalizacije in evropeizacije so realni. Toda kljub tem realnim omejitvam obstajajo majhne odprte države, ki se s temi procesi uspešno spoprijemajo, in države, ki se v njih vse bolj izgublajo.

Razprava in razmislek o prihodnosti sicer sama po sebi ne moreta reševati, denimo, problema visoke brezposelnosti in nemoči ob tem, ko nam številna delovna mesta bolj ali manj nepovratno odnaša drugam. V tem smislu bi bilo seveda veliko lažje in bolj neobremenjeno izpeljati institucionalno rekonstrukcijo v odsotnosti takšne velike finančne, gospodarske in socialne krize. Ker smo zamudili vrsto priložnosti v času tranzicije in integracije z Evropsko unijo, ne preostane drugega, kot da se z izzivi institucionalne rekonstrukcije spoprimemo tukaj in zdaj.

Izhodišče razprave moramo utemeljiti na preseganju teze, da obstaja en sam niz institucij, ki določajo delovanje tržnega gospodarstva, predstavniške demokracije in svobodne civilne družbe. Noben niz institucij ni nevtralen in noben niz institucij ni vsevključujoč. Demagogija in populizem ne smeta biti bližnjica za izvedbo institucionalne rekonstrukcije.

Demokratsko tržno gospodarstvo

Namesto čedalje bolj nekonkurenčnega insajderskega in oligarhičnega kapitalizma, ki smo ga nasledili s privatizacijskimi procesi tranzicije, bi morali izvesti *poglobitev* in *demokratizacijo* tržnega gospodarstva. Pluralnost lastništva, uravnoteženost in raznolikost lastniških oblik lahko pripeljejo do bolj učinkovitega in bolj transparentnega upravljanja gospodarskih družb v primerjavi s sedanjo neustrezno in premalo konkurenčno posttranzicijsko lastniško strukturo. Takšnemu preoblikovanju – poleg določene in preišljene privatizacije podjetij v državni lasti je enako nujna resnična privatizacija zasebnega sektorja – se izogibajo tako predstavniki institucionalno konservativne socialne demokracije kot zagovorniki selektivnega neoliberalizma.

Dinamična republika gleda na vprašanje lastninske pravice bistveno drugače kakor tradicionalna, statična republika. Medtem ko je v zadnji koncentrirana lastnina vir moči in vpliva ter izključevanja vseh drugih, so moderne oblike lastninske pravice v dinamični republiki vir vključevanja, državljanske avtonomije in aktivnega uresničevanja državljskih vrlin.

Univerzalne državljanske dividende

Končni cilj institucionalnih tržnih inovacij v ne tako oddaljeni prihodnosti je vzpostavitev univerzalne državljanske dividende. Ta temelji na pozabljeni ideji Nobelovca Jamesa Meada o socialni dividendi v enkratni obliki pri določeni starosti. Namenjena bi bila predvsem financiranju izobraževanja, začetku podjetništva ali reševanju stanovanjskega problema. V prvi fazi bi bili vir financiranja prihodki privatizacije, premoženjskega davka in davka na

trošenje, v prihodnosti pa bi prejemniki dividende vrnilo prejeto ob smrti, kar bi bilo izvzeto iz individualnega dedovanja.

Pot do končnega cilja državljske dividende bi morala peljati prek vrste predhodnih korakov: delnega subvencioniranja slabo plačanih zaposlitev, subvencioniranja prvih zaposlitev in zaposlitev starejših. Sledile bi investicije v stalno izpopolnjevanje na delovnih mestih in na prehodu iz enih delovnih mest na druga ter, končno, udeležba zaposlenih pri dobičku v uspešnih podjetjih. Prek decentraliziranih avtonomnih skladov bi širili dostop do podjetniškega kapitala, prek podpornih centrov dostop do tehnologij, znanj in vseh drugih potrebnih virov.

Vse omenjeno sodi v nabor ukrepov progresivne intervencije na strani ekonomike ponudbe, namesto kvazikeynesijanskih ukrepov na strani povpraševanja. Razstavitev lastninske pravice na posamezne svežnje upravičenj, njena fragmentacija in razpršitev pa so koraki v smeri dinamične republikanske lastninske pravice enaindvajsetega stoletja.

Razvojna socialna država

Težava tradicionalne socialne države je, da je relativno radodarna v dobrih ekonomskih časih, ko pa nastopi gospodarska kriza, ostane brez manevrskega prostora za interveniranje v gospodarstvo in za zagotavljanje fiskalne trdnosti države. Zato mora razvojna socialna država preseči slabosti tako tradicionalne socialne demokracije kot neoliberalne paradigme razgraditve socialne države po obrokih. Središče razvojnih socialnih politik bi morale biti investicije v vseživljenjske oblike izobraževanja in usposabljanja, posebna pozornost pa namenjena otrokom iz revnih družin.

Namesto čedalje bolj nevzdržne socialne redistribucije bi se morala država vključiti v razvojno produkcijsko paradigmo. Neoliberalno dogmo o pasivni državi na trgu, ne da bi padli v past »tretje poti«, je mogoče preseči z naslednjimi koraki:

- vlada mora prek posredniških institucij pomagati razvijati in krepiti napredni del gospodarstva,
- zmanjševati razkorak med naprednim in zaostalim delom gospodarstva ter
- krepiti prakse kolektivnega učenja in izmenjav.

Seveda je možno in treba narediti še veliko več institucionalnih in praktičnih korakov, vključno z vzpostavitvijo profesionalne, neodvisne in ustvarjalne državne uprave. V procesih tranzicije in po njej država še vedno prepogosto deluje v smeri ustvarjanja, in ne reševanja problemov. Za resnični razvoj je ključen širok, neodvisen in iniciativen srednji sloj, ki je resnični nosilec gospodarskega in družbenega razvoja.

Politične inovacije

Poleg inovacij v tržnem gospodarstvu in sistemu socialne varnosti so potrebne tudi politične inovacije. Potrebujemo takšne politične stranke, ki bodo sposobne artikulirati raznolike in medsebojno konkurenčne razvojne programe ter jih, če dobijo podporo na volitvah, tudi izvajati. Politične stranke je treba čim bolj osamosvojiti od vpliva zasebnega denarja in zagotoviti ustrezen okvir javnega financiranja. To je majhna cena za prihodnji razvoj ustavne

demokracije. Sistem zaprtih list je namenjen krepitvi strankarskih programskih izhodišč in izvolitvi kandidatov, ki poosebljajo takšna programska izhodišča.

Togost strankarskega sistema je kljub načelnim prednostim proporcionalnega volilnega sistema mogoče preseči z začasnim enkratnim preходом na dvostrankarski sistem ali vsaj z dvigom volilnega praga. Po volitvah, temelječih na resničnih programih in njihovi dejanski izvedbi, morajo biti na voljo ustavni mehanizmi za hitro rešitev brezizhodnega položaja, ko ni mogoče sprejeti nekega razvojnega ukrepa. Procese reformnega odločanja je treba pospešiti, ne upočasnjevati.

Odločitve morata vlada in parlament sprejemati transparentno, brez vplivov interesnih skupin in lobijev. Za to pa so potrebne ideje, iniciativa in razvojna vizija. Če ni niti soglasja niti potrebne politične legitimnosti za izvedbo reform, sledi referendum o razvojnih strateških vprašanjih. Zavrnitev praviloma pomeni odstop vlade in razpustitev parlamenta ter nove volitve čim prej. Pogoj predčasnih volitev je obstoj kredibilnih alternativnih razvojnih programov, sicer lahko tudi volitve postanejo ritual (ne)izbire. Referendumi o strateških razvojnih vprašanjih morajo imeti prednost pred navadnimi referendumi. Podobno velja glede sprejemanja reformne zakonodaje.

Ni pomembno, ali gre za razpravo o prvi, drugi ali tretji republiki, pomembno je izdelati ustavne mehanizme, ki bodo podpirali bolj vključujoč, bolj pluralen in bolj uravnotežen razvoj, hkrati pa krepili ustavno demokracijo.